

УДК 336.71

ІННОВАЦІЇ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЗОВНІШНЬО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Турило А.М. доктор економічних наук, професор, директор економічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет»

Зінченко О.А. доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, податків і страхової справи ДВНЗ «Криворізький національний університет»

Турило А.А. кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту ДВНЗ «Криворізький національний університет»

Турило А. М., Зінченко О. А., Турило А. А. Інновації як ключовий чинник економічної та фінансової безпеки підприємства в умовах зовнішньо-економічної діяльності.

У статті удосконалено теоретико-методологічні засади визначення сутності категорії «економічна безпека підприємства», а також наведено підходи щодо розширення бази складових економічної безпеки, їх сутності та ролі, класифікації та оцінки. Обґрунтовано доцільність виокремлення окрім загально визначених складових безпеки також таких складових економічної безпеки, як зовнішньоекономічна, комунікаційна, інноваційна. Запропоновано методику визначення інноваційної складової економічної безпеки підприємства. На основі аналізу доробок вітчизняних та зарубіжних вчених щодо категорії «економічна безпека підприємства» запропоновано теоретико-прикладні основи щодо вимірювання інноваційної складової економічної безпеки підприємства. В основу її вимірювання покладено використання системи узагальнюючих, локальних і часткових показників та критеріїв оцінки інноватизації підприємства. Така система ґрунтується на домінантності економічної ефективності при визначенні результатів будь-якої діяльності підприємства і, зокрема, при оцінці інноваційної складової економічної ефективності.

Turylo A., Zinchenko O., Turylo A. The innovation is a key factor in economic and financial security of the enterprise in terms of foreign economic activity.

The paper improved the theoretical and methodological principles defining the essence of the category of "economic security" and are approaches to broadening the base components of economic security, their nature and role, classification and evaluation. The expediency of separation apart universally security components such as economic security of its components , as foreign trade , communication , innovation . The method of determining the innovation component of economic security. The analysis of achievements of domestic and foreign scholars on the category of " economic security " offered theoretical and applied framework for measuring innovation component of economic security. The basis of measurement laid use of generalized , local and partial indicators and benchmarks innovatization company. This system is based on the dominance of economic efficiency in determining the results of any of the enterprise and , in particular, when assessing the economic efficiency of the innovation component .

Турило А. М., Зінченко Е. А., Турило А. А. Инновации как ключевой фактор экономической и финансовой безопасности предприятия в условиях внешнеэкономической деятельности.

В статье усовершенствованы теоретико - методологические основы определения сущности категории «экономическая безопасность предприятия», а также предложены подходы по расширению базы составляющих экономической безопасности, их сущности и роли, классификации и оценки. Обоснована целесообразность выделения кроме общепризнанных составляющих безопасности также таких составляющих экономической

безопасности, как внешнеэкономическая, коммуникационная, инновационная. Предложена методика определения инновационной составляющей экономической безопасности предприятия. На основе анализа исследований отечественных и зарубежных ученых относительно категории «экономическая безопасность предприятия» предложены теоретико-прикладные основы измерения инновационной составляющей экономической безопасности предприятия. В основу ее измерения положено использование системы обобщающих, локальных и частных показателей и критериев оценки инноватизации предприятия. Такая система основывается на доминантности экономической эффективности при определении результатов любой деятельности предприятия и в частности, при оценке инновационной составляющей экономической эффективности.

Постановка проблеми. Останнім часом розвиток макроекономічних процесів на вітчизняній геополітичній арені є вельми складним і абсолютно непередбачуваним. Значна кількість факторів, що пливають на діяльність підприємств, в теперішній час є вельми негативними. Виходячи з цього більшість українських підприємств функціонують в умовах, пов'язаних з підвищеним ризиком, інколи близьких до форс-мажорних. Особливо ускладнюється ситуація, в якій працюють підприємства, що здійснюють зовнішньо-економічну діяльність.

На перші щабелі для вищого менеджменту підприємств, а також для всіх їх структурних підрозділів виходить питання забезпечення економічної та фінансової безпеки в складних теперішніх умовах економічного розвитку

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з теоретико-методологічними підходами щодо формулювання сутності економічної та фінансової безпеки широко розглядаються в багатьох роботах [1-16]. Існують багато підходів як до визначення сутності даних категорій, їх складових та класифікації, ролі в економічних процесах, методів вимірювання, так і до шляхів підвищення їх рівня. Так, у роботах [1-3] системно і комплексно відображено сутність категорії «економічна безпека», теоретико-методологічні підходи до вимірювання та класифікації її складових, в тому числі виокремлено виробничу, фінансову і інвестиційну її складові тощо.

В роботі [4] економічна безпека визначається як стан найбільш ефективного використання ресурсів для подолання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства сьогодні і в майбутньому, у роботі [5] – як міра гармонізації в часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів навколишнього середовища, що діють поза межами підприємства, у роботі [6, 7] - як забезпечення найбільш ефективного використання ресурсів суб'єкта господарювання для запобігання загрозам і створення умов для стабільного функціонування основних його елементів.

Автори роботи [8] визначають зв'язок категорії «економічна безпека» і поняття «загроза». Структуру складових економічної безпеки підприємства вони будують на основі комплексної багаторівневої класифікації загроз, а також на виокремленні у складі економічної безпеки підприємства таких складових, як економічна безпека діяльності підприємства, репутаційна безпека та безпека зовнішнього середовища наступним чином. «Економічна безпека діяльності підприємства характеризує стан найбільш ефективного використання ресурсів підприємства для здійснення (реалізації) його основної діяльності, що обумовлюють забезпечення фінансової стійкості, прибутковості, платоспроможності, ділової активності та ліквідності його активів. Репутаційна безпека полягає у забезпеченні бездоганної репутації підприємства та характеризується відсутністю негативних інформаційних повідомлень про діяльність підприємства, надійність його як партнера, що забезпечує підвищення його ринкової вартості.» [8].

Авторами робіт [9-13 та ін.] також визначено основні підходи до вивчення категорії «економічна безпека підприємства».

Однак, таке питання як врахування та оцінка інноваційної складової економічної безпеки підприємства в сучасній економічній літературі практично не висвітлено.

Мета статті – удосконалити підходи до класифікації складових економічної безпеки, а також розвинути методику вимірювання економічної безпеки за рахунок оцінки її інноваційної складової.

Викладення основного матеріалу. Економічна безпека є необхідною умовою, що забезпечує існування підприємства. Лише за умови її стійкого рівня керівництво і персонал мають змогу втілювати в життя заходи, спрямовані на досягнення мети підприємства. Вважаємо за доцільне окрім загально визнаних складових безпеки, таких як: виробнича, фінансова, інвестиційна, (враховуючи наявність також таких складових безпеки підприємства: соціальної, екологічної, правової, силової, техніко- технологічної, інтелектуальної, кадрової, інформаційної тощо) виокремлювати також такі складові економічної безпеки як: зовнішньоекономічна; комунікаційна; інноваційна.

Актуальність виокремлення зовнішньоекономічної складової економічної безпеки підприємства викликана складним та непрогнозованим зовнішньополітичним становищем України. Врахування таких мінливих та проблемних чинників впливу на функціонування як економіки в цілому, так і зокрема підприємств, що здійснюють зовнішньо-економічну діяльність є вельми важливим. Виокремлення комунікаційної складової викликана важливістю даного аспекту в умовах перманентної і швидкої зміни темпів, умов, функцій та систем комунікацій. В першу чергу їх розширення до всесвітнього рівня без певних встановлених меж та лімітів. Отже, достатнє та ефективне використання таких можливостей є необхідною умовою забезпечення економічної безпеки підприємств, а особливо - підприємств-учасників зовнішньо - економічної діяльності. Саме це сприятиме розширенню та поглибленню комунікативних можливостей підприємства (в тому числі для його вищого менеджменту та іншого персоналу) і, як наслідок, - слугуватиме фундаментом підвищення рівня економічної безпеки підприємства.

За сучасних умов розвитку головним вирішальним фактором забезпечення економічної безпеки виступають інновації. Тому що саме використання інновацій є ключовим чинником досягнення довготривалої конкурентоспроможності. Задачею вищого менеджменту є забезпечити правильний вибір варіанту використання інновацій, враховуючи наявні фінансові ресурси.

Перехід до нової економічної системи, що відповідає сучасним науково-технічним умовам і перспективам міжнародної економіки, можливий лише за умови оволодіння інноваційним шляхом розвитку. Орієнтація на інноваційний шлях розвитку в умовах переходу до ринку вимагає від вітчизняних підприємств, а в особливості – від підприємств-учасників зовнішньоекономічної діяльності, докорінної перебудови системи управління їх економічною безпекою на основі інноваційних підходів.

В умовах зростаючої конкуренції та ймовірних форс-мажорних обставин питання інноваційного розвитку стають дуже важливими для підприємств-учасників зовнішньоекономічної діяльності. Перспективи і ефективність управління економічною безпекою таких підприємств в значній мірі залежать від їх інноваційної складової, а саме від рівня інноваційного розвитку підприємств в цілому та їх структурних підрозділів зокрема. Аналіз сучасних економічних досліджень, що висвітлюють економічні проблеми інноваційного розвитку дозволив дійти висновку, що впровадження інновацій тільки тоді сприятиме досягненню необхідного рівня економічної безпеки, коли цей процес буде безперервним, всеохоплюючим, доступним кожному суб'єкту підприємницької діяльності, незалежно від статусу і форми власності. І коли інновації у рамках кожного підприємства носитимуть не одноразовий, а постійний відтворювальний характер.

Отже, у якості найефективнішого інструментарію для вимірювання рівня інноваційної складової економічної безпеки доцільно використовувати методику оцінки інноватизації підприємства.

Найкраще даний процес характеризують запропоновані нами раніше [14] терміни «інноватизація підприємства» і «інноватизація виробництва». Під поняттям «інноватизація виробництва» нами визначено постійний процес залучення і впровадження інновацій у виробництво, який є комплексним, системним і базується на якісних змінах в продуктивних силах і виробничих відносинах, що забезпечує поточне і перспективне зростання конкурентоспроможності підприємства і підвищення його економічної ефективності. Поняття «інноватизація підприємства» є більш ємною категорією ніж поняття «інноватизація виробництва», бо охоплює не тільки сферу виробництва, а і сферу обігу (процес реалізації), точніше – всю діяльність підприємства. Інноватизація взагалі – це процес, який пов'язаний з тенденцією зростання інноваційної активності і характеризує підвищення загального рівня інноваційного розвитку підприємства.

Нами пропонується для оцінки інноваційної складової економічної безпеки підприємства базуватись на системі статичних показників і критеріїв інноватизації підприємства, таких як: показник економічної ефективності від впровадження сукупності інноваційних заходів на підприємстві в t -му періоді; питома вага інноваційних чинників в діяльності підприємства; приріст продукції на основі інноваційних факторів в t -му періоді по підприємству; індекс конкурентоспроможності підприємства; скоригована собівартість продукції підприємства; питома вага інноваційних витрат в загальних витратах підприємства показник прогресивності інноватизації підприємства; питома вага вартості нематеріальних активів в загальній вартості необоротних активів по підприємству; індекс організаційно - технічного рівня підприємства; комплексний, базовий та коригуючий показники рівня інноваційної активності по підприємства.

Наприклад, важлива базова частина методики оцінки інноваційної складової економічної безпеки включає нижченаведені підходи щодо розрахунку узагальнюючих показників і критеріїв.

1. Економічний критерій інноватизації підприємства:

$$P_{e.эф.н.ін.t} > E_n, \quad (1)$$

де $P_{e.эф.н.ін.t}$ - показник економічної ефективності від впровадження сукупності інноваційних заходів на підприємстві в t -му періоді;

E_n – нормативний коефіцієнт економічної ефективності витрат.

При цьому показник економічної ефективності від впровадження сукупності інноваційних заходів на підприємстві в t -му періоді ($P_{e.эф.н.ін.t}$) розраховується наступним чином:

$$P_{e.эф.н.ін.t} = \frac{E\phi_{n.ін.t.}}{B_{n.ін.t}}, \quad (2)$$

де $E\phi_{n.ін.t}$ - економічний ефект від впровадження інноваційних заходів на підприємстві в t -му періоді;

$B_{n.ін.t}$ - інвестиційно- інноваційні витрати підприємства в t -му періоді, які забезпечили таку величину економічного ефекту $E\phi$.

2. Економічний критерій зростаючої інноватизації підприємства:

$$P_{e.эф.н.ін.t} > P_{e.эф.п.ін.(t-1)} \quad (3)$$

де $P_{e.эф.н.ін.t}$, $P_{e.эф.п.ін.(t-1)}$ - показники економічної ефективності від впровадження сукупності інноваційних заходів на підприємстві відповідно в t -му і в $(t-1)$ -му періоді.

3. Питома вага інноваційних чинників в діяльності підприємства:

$$P.B_{ін.ф.t} = \frac{\Delta Q_{ін.ф.t}}{\Delta Q_t} \cdot 100, \% \quad (4)$$

де $P.B_{ін.ф.t}$ - питома вага інноваційних чинників в діяльності підприємства в t -му періоді;

$\Delta Q_{in.\phi.t}$ - приріст продукції на основі інноваційних факторів в t -му періоді;

ΔQ_t - приріст обсягів продукції в t -му періоді, %.

При чому приріст продукції на основі інноваційних факторів в t -му періоді пропонуємо визначати наступним чином:

$$\Delta Q_{in.\phi.t} = Q_t - K_{П.В} \cdot B_t, \quad (5)$$

де Q_t - обсяг продукції, виробленої в t -му періоді;

$K_{П.В}$ - коефіцієнт продуктивності поточних витрат в $(t-1)$ -му періоді, який виступає в даному випадку як нормативний;

B_t - поточні витрати на продукцію в t -му періоді.

4. Індекс конкурентоспроможності підприємства:

$$I_{кон} = \frac{Y.П_{кон.t.}}{Y.П_{кон.(t-1)}}, \quad (6)$$

де $I_{кон}$ - індекс конкурентоспроможності підприємства в t -му періоді;

$Y.П_{кон.t.}$ $Y.П_{кон.(t-1)}$ - узагальнюючий (інтегральний) показник конкурентоспроможності підприємства відповідно в t -му і $(t-1)$ -му періодах.

Показник конкурентоспроможності підприємства є дуже важливим для загальної оцінки рівня інноваційної складової економічної безпеки підприємства.

Отже, у якості критерію для вибору, наприклад, одного з декількох можливих варіантів розвитку підприємства можна використати наступну методику (7):

$$R_B = \frac{\sum_{m=1}^N (C_{Б.м} \cdot Q_{Б.м} - C_{Б.м} \cdot Q_{Б.м})}{O.B_B}, \quad R_{in1} = \frac{\sum_{m=1}^N (C_{Б.м} \cdot Q_{Б.м} - C_{in1.m} \cdot Q_{Б.м})}{O.B_{in1}},$$

$$R_{in2} = \frac{\sum_{m=1}^N (C_{in2.m} \cdot Q_{in2.m} - C_{in2.m} \cdot Q_{in2.m})}{O.B_{in2}},$$

$$R = \max \{ R_B ; R_{in1} ; R_{in2} \} \quad (7)$$

де R_B , R_{in1} , R_{in2} - рентабельність, розрахована відповідно по базовому варіанту, першому та другому варіанту інноватизації виробництва;

$C_{Б.м}$, $C_{in2.m}$ - ціна продажу одиниці продукції m -го виду відповідно базова і по другому варіанту інноватизації виробництва (тобто ціна після інноватизації по першому варіанту інноватизації не змінилася відносно базової);

$Q_{Б.м}$, $Q_{in2.m}$ - обсяг продажу продукції відповідно базовий і по другому варіанту інноватизації виробництва (тобто обсяг продажу після інноватизації по першому варіанту інноватизації не змінився відносно базового);

$C_{Б.м}$ - базова собівартість одиниці продукції m -го виду;

$C_{in1.m}$ - собівартість одиниці продукції m -го виду по першому варіанту іноватизації виробництва (тобто витрати розраховані на базовий обсяг продажу);

$C_{in2.m}$ - собівартість одиниці продукції m -го виду по другому варіанту іноватизації виробництва;

$O.B_B$ - базові одноразові витрати (до іноватизації виробництва);

$O.B_{in1}$, $O.B_{in2}$ - одноразові витрати (застосовані ресурси), розраховані відповідно по новому і базовому варіантам розвитку виробництва;

N - кількість видів кінцевої продукції.

При цьому в цій моделі одноразові витрати (застосовані ресурси) розраховані відповідно по новому і базовому варіантам розвитку виробництва представляють собою початкові базові одноразові витрати (до іноватизації) збільшені на суму одноразових витрат в іноватизацію виробництва в залежності від варіанту, що розглядається:

$$O.B_{in1} = O.B_B + I_n.O.B_{in1}, \quad (8)$$

$$O.B_{in2} = O.B_B + In.O.B_{in2}, \quad (9)$$

де $In.O.B_{in1}$, $In.O.B_{in2}$ - одноразові витрати в інноватизацію залізорудного виробництва, розраховані відповідно по першому і другому варіанту інноватизації виробництва (по новому і базовому обсягу продажу продукції).

Висновки. Запропоновані в роботі теоретико-методологічні підходи щодо класифікації складових економічної безпеки, а також методика вимірювання економічної безпеки за рахунок оцінки її інноваційної складової сприятимуть удосконаленню процесу управління підприємством.

Список використаних джерел:

1. Турило А.М. Економічна безпека підприємства [монографія] / Турило А. М., Новак С. В.- Кривий Ріг: Видавничий дім, 2009.-140с.
2. Турило А.М., Капітула С.В. Удосконалення класифікації та визначення економічної безпеки підприємства // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць. – Т. III, Вип. 222. – Дніпропетровськ, 2007. – С. 671–680.
3. Турило А.М. Методика оцінки виробничої безпеки підприємства / А.М. Турило, С.В. Капітула // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №3. – С. 137-142.
4. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность) / Под редакцией Е.А. Олейникова. - М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 288 с.
5. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: Монографія. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.
6. Економічна безпека: навч. посіб. / за ред. З.С. Варналія. – К.: Знання, 2009. – 647 с.
7. Мелихов А.А. Эволюция подходов к содержанию категории «экономическая безопасность предприятия» / А.А. Мелихов, Э.В. Камышникова // Вісник Приазовського державного технічного університету. – 2009. - № 19. – С. 316-319.
8. Манцуров І.Г., Нусінова О.В. Побудова ієрархічної структури складових економічної безпеки підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=680>
9. Ярочкин В.И. Система безопасности фирмы / Ярочкин В.И. – М.: Ось-89, 2003. – 352 с.
10. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность) / Под редакцией Е.А. Олейникова. - М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 288 с.
11. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: [монографія] / Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.
12. Іванілов О.С. Економіка підприємства: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О.С. Іванілов - К.: Центр учбової літератури, 2009. – 728 с.
13. Береза З.В. Суть та складові економічної безпеки підприємства / З.В. Береза // Наука й економіка: Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. – Хмельницький: ПВНЗ «Хмельницький економічний університет», 2009. - № 4 (16). - Т. 2. – С. 59-64.
14. Турило А.М. Економічна оцінка інновації залізорудного виробництва [монографія] / А.М. Турило, О.А. Зінченко, В.Я. Нусінов. - Кривий Ріг:Видавничий дім, 2006. - 187 с.

Ключові слова: економічна безпека, інноваційна складова економічної безпеки, інновації, зовнішньоекономічна діяльність.

Ключевые слова: экономическая безопасность, инновационная составляющая экономической безопасности, инновации, внешнеэкономическая деятельность.

Key words: economic security, innovation component of economic security, innovation, foreign trade.